

MŰVELŐDÉS

„NÉKEM AZ EMBERISÉG S PEST S BUDA TÁJA HAZÁM”

Barátosi Balog Benedek

Japánt, a Felkelő Nap Országát (japánul: Nihon/Nippon), vagy ahogyan Marco Polo nyomán először említeni kezdték, Zipangut (kínai: Zsi-pen) a róla érkező első hírek nyomán Európában az ismert világ legkeletibb, azaz legtávolabbi vidékének tartották, hiszen az amerikai kontinensről az 1300-as évek elején még nem volt tudomása senkinek. Ez a messzeség ködébe rejtőző vidék csak a 16. század közepétől, a holland és portugál hódítók s a jezsuita hittérítők megjelenése után kezdett közvetlen vonzást gyakorolni Európára, és viszont. Igaz, a kapcsolatok egészen a Meidzsi (Meiji, 1867 után) időszakáig változékonyak, hol intenzívek, hol igen alacsony szintűek voltak. De a híradások 1543 után folyamatosan érkeztek, sőt ezek igen hamar eljutottak magyar nyelvterületre is. Czobor Márton 1618-as hagyatéki leltárába például felvettek egy könyvet *De rebus Japonicis* címmel, s Himmelreich György pannonhalmi apát 1628-ban saját maga által összeállított katalógusában, valamint a jezsuiták pozsonyi rendházában is több, Japán ismertetését, leírását tartalmazó kötet volt egykor, amelyek 1568 és 1626 kötött jelentek meg. Néhány hasonló művet egyéb korabeli magyarországi magánkönyvtárak is tartalmaztak. Ez a tény arra utal, amit itt csak jelezni lehet, hogy a Japánról szóló nyomtatványok jóval hamarabb jutottak el hazánkba, mint az eddig közismert volt. Honfitársaink közül Jelky András és Benyovszky Móric tapasztalhatták elsőként fizikai valójában is a szigetországot az 1770-es évek elején, egyikük holland alkalmazásban, másikuk kamcsatkai menekültként, bár az utókor fenntartással és kritikával is élt, útjuk japán vonatkozásainak bizonyos elemeit megkérdőjelezve.

Az erdélyi Háromszék megyében született Barátosi* Balogh Benedek nagyenyedi, székelykeresztúri, budapesti tanulmányok után a ko-

lozsvári egyetemen szerzett tanári oklevelet, pályáját polgári iskolai igazgatóként fejezte be. Nyilván már gyermekkorában nagy hatást gyakorolt rá a hozzá hasonlóan erdélyi származású Kőrösi Csoma Sándor példája, s apja szintén a Távolság megismerésére biztatta. Több expedíciót vezetett Ázsiába, főleg Szibéria és Japán érdekelte, de meglátogatta Észak-Amerikát és Észak-Európát is. A távoli vidékekkel kapcsolatos ismereteinek részét, nyelvtudását Herman Ottóhoz hasonlóan ő is autodidakta módon szerezte meg, érdeklődése azonban elsősorban etnográfiai volt, bár Japánról szóló *Dai Nippon* című háromkötetes munkája bemutatja az ország történelmét, földrajzát, irodalmát is. (A tervezett negyedik kötet, amely Japán kultúrtörténetét tárgyalta volna, nem jelent meg.) Néprajzi vonzalmait a messzi vidékek megismerésének vágyán túl a magyarság egykori hazájának elérése is táplálta, ezért kereste minden népben, amellyel találkozott, a mongol jegyeket, s a dicső múltból feltámasztható Nagy-Magyarországról álmódott, nem is sejtve, milyen rossz álmok jönnek a szülőföldre majd nemsokára. Életútja egyébként feltáratlan, a sok hasznos ismerettel bíró *Magyar utazók lexikonjának* szócikke pontatlanságokat tartalmaz, rá vonatkozó irodalomjegyzéke elég hiányos. Eredményes utazásai nem voltak mindig sikeresek is: 1904-ben az orosz–japán háború kitörése miatt idő előtt el kellett hagynia Japánt, egy másik, szibériai útját betegség miatt kellett félbeszakítania, 1914-ben pedig az oroszok elfogták, internálták, s bár sikerült megszöknie, értékes tárgyi gyűjteménye és feljegyzései Habarovszkban maradtak. 1903 májusában indult első távol-keleti útjára felesége társaságában, szárazföldi úton az Orosz Birodalmon és Mandzsúrián át, onnan Vlagyivosztokból hajóval ment át Japánba. Útjukat összekuporgatott koronáik mellett Bárczy István, Szily Kálmán támogatása és a közadakozásból összegyűlt pénzösszeg segítette.

*

Noha BBB az első magyarok egyike volt, aki személyes élmények alapján tudósított e távoli országról, beszámolójának igen érdekes részét alkotják az odavezető úton szerzett élményei is. Budapestről északi irányban, Érsekújvár felé indultak el, a Vág-völgyet maguk mögött hagyva búcsúztak a szülőföldtől, majd a Kárpátokon túl a közös hazától. A Nyugati-

* Használta a Baráthosi alakot is.

Beszkideket átlépve érték el Galíciát — 1903-ban az önálló Lengyelország még nem létezett —, aztán Krakkó után az Orosz Birodalom földjére léptek. A határ túloldalán azonnal megtapasztalták a személyes szabadságnak az európai szokástól eltérő értelmezését. Az ott szolgáló katonák és hivatalnokok merevsége ugyanis, amely csupán az útlevelek ellenőrzéséig tartott, azt követően azonnal tolakodó előzékenységre változott, s figyelmük az utazó apró vagyon tárgyai, luxuscikkei felé fordult. A hivattal való viszályt kísérte a mindenhol tapasztalható megvesztegethetőség. A Monarchiában szokatlan rend megértését az idegennyelv-tudás hiánya nehezítette. Varsóban feltűnt az egyenruhák burjánzása, ami a helyismerettel nem rendelkező előtt megkülönböztethetetlenül varázsolta az utcaaprót és a tábornokot. Kikerülhetetlenül jelen volt az orosz— zsidó ellentét, s a nyomorba lökött, szabadságot nem ismerő lengyel nép sorsa feltámasztotta rokonszenveiket. Érzékelték az egész országban elfogadott és eltűrt erőszakot, amelynek hatalmi gyakorlása ugyan nyilvánvaló volt, de a magánéletet sem kerülte el, amire a nyilvános verekedések vagy a vonaton észlelt lopások gyakorisága, másfelől a buzgó és mindenhol jelen lévő vallásosság mutatott. Másfelől a május 20-i méteres moszkvai hó értette meg velük valójában, hogy miért vallott kudarcot Napóleon hadserege az orosz pusztákon. Ugyanakkor az oroszokban kimondottan a Távolság-Kelet (egyik) gyarmatosító nemzetét látták, amely a különféle nemzetek életmódját saját törvényeinek és szokásainak erőszakos terjesztésével igen rossz irányban befolyásolta; nem beszélve a telepítésekről, például Mandzsúriában. Ezt a véleményt többek között a transzszibériai vasút vonalának a hadiérdek szerinti kijelölése is alátámasztotta. Barátosiék Szamaránál érték el a Volgát, s Cseljabinszk városában hagyták maguk mögött Európát. BBB jó megfigyelő- és lényegfelismerő képessége segítségével az első világháború előtti Szibéria igen találó leírását hagyta az utókorra. Szót ejtett a Tomszk környéki prémvadászat mértékéről (mértéktelenségről), nemkülönben a bajkái hajóút megpróbáltatásairól. S megörököltette azt a sokeredetű és sokféle tárgyra kiterjedő félelmet is, amivel az egyszerű földműves nép irtózott a munkáját könnyebbé tevő gépektől, vagy az oroszok a kínaiaktól. A rendőrállammal, a birodalom nemzetiségeinek elnyomásával, a büntetőtelepekkel (Szibéria, Szahalin), a rabok szállításával kapcsolatos tapasztalatai érdekes adalékok a 20. század eleji Orosz Birodalom életéhez, és nem egy vonatkozásban magyarázatot adnak 1917 utáni történelmére is.

*

Elhagyva Ázsia keleti partjait, a magyar utazók a legnagyobb fősziget, Honsú (Honshū) nyugati részén érték el Japánt. Az ekkor már három és fél évtizedes nyitást követő, fokozatosan erősödő hivatalos állami kapcsolatfelvételeket az Egyesült Államokkal, valamint Európa egyes országaival a magánemberi érdeklődés erősödése kísérte, a hajón angol, amerikai útítársaik voltak. BBB már itt megismerkedhetett a legrégebbi sintó legendákkal, amelyek Japán keletkezését foglalják össze. Ezek szerint az ősidőkben, amikor az egész világ még csak egy retentő nagy óceán volt, a Tejúton lakozó istenek közül kettő, Izanagi és Izanami lándzsájukkal megkavarták a hatalmas vizet, mert kíváncsiak voltak arra, van-e ott valami szárazföld. A felhúzott lándzsáról legördülő néhány nagy csepp az óceán felszínén maradt, így jöttek létre az első Szent Szigetek. A két isten leköltözött ide, házasságra léptek, frigyükből születtek a többi szigetek, fák, barlangok, sziklák. Az ő gyermekük volt Amateraszu, a Napistenő is, akit a több ezer év óta uralkodó császári család őseként tisztelnek.

Amikor a magyar házaspár Japán földjére lépett, tulajdonképpen két, egy időben a társadalmi-gazdasági változásokra vágyó ország polgárai találkoztak egymással. A hasonló szituáció azonban nagyon is különböző állami állapotokat takart. A Felkelő Nap Országja ugyanis történelme során mindvégig független maradt, s ha belharcok gyengítették is, a közös múlt tudata, a mindenki által elfogadott társadalmi és szokásrend egybefűzte minden polgárát. Ezzel szemben Magyarország önállósága 1526-ban hosszú időre megszakadt, a nyelvi közösség különböző földrajzi területein egymástól eltérő viszonyok alakultak ki, ennek következtében önerejéből képtelenné vált a szétszabdalt állapotnak a megszüntetésére. Ráadásul a török kiűzése után helyzete az Osztrák Császárságon belül kettőssé vált: sajátos, védekező-támadó politikát folytatott önállóságának kivívásáért, illetőleg a saját területén szintén öntudatra ébredt nemzetiségek hasonló törekvéseinek megakadályozásáért. Japán saját akaratából élhetett az elzárkózás és a nyitás eszközével, mikor melyikre volt szükség a társadalom megerősítéséhez, Magyarország ellenben határai következtében kiszolgáltatott volt birodalmon és országhatáron belül támadó ellenerőknek — valamint, természetesen, saját magának is.

*

A Japánban töltött hónapok alatt Barátosiek egyik központi tartózkodási helye Oszaka (Ōsaka) volt, amely a Kínával és Koreával fenntartott kapcsolatok kikötőjeként már ekkor fontos gócponttá vált, csak az új főváros, a rohamosan fejlődő Edo, mai nevén Tókió (Tōkyō) előzte meg. Innen indultak az országon belüli útjakra, ebben a nyugati hatásnak is erősen kitett városban szerezték első tapasztalataikat. Kezdetben csupán a hagyományos Japán mutatkozott meg előttük, vagy csak ezt látta meg szemük. Feltűnt az Európában szokásos közúti járművek hiánya, ezt persze ellensúlyozta az emberi erő által mozgatott kétszemélyes szállítóeszközök nagy száma, működtetőik ügyessége és gyorsasága, amit annál inkább értékelték, mivel nem kevés erőfeszítés szükségeltetett ehhez. Meglepetéssel látták a gyorsan fejlődő város nagyszámú lakosát, akik közül azonban csupán a rendőrök hordtak európai viseletet. Elbűvölte őket a személyes élettér és a használati tárgyak kicsinysege, hamar felfigyeltek a nők és a férfiak viselkedésbeli különbségére. Észrevették a gazdasági fejlődés kétarcúságát, az üzleti szellem és az ügynöki viselkedés szélsőségeit, de látták azt is, hogy a különféle áruk döntő többsége a nyitás után szűk négy évtizeddel már nagymértékben belföldi munka eredményeképpen állt elő.

Az Oszakától északra található Biva-tó mellett töltött napok alkalmat szolgáltatnak a hagyományos vidéki élet megismerésére. Látogatást tettek egy teaházban, ahol megismerkedtek a tradicionális szertartással: az addig ismeretlen teák mellé jellegzetes babsüteményt is kaptak. Megtudták, hogy a japánok Ázsiából vándorló elődei húsevők voltak, ám a Kína és Korea felől érkező buddhizmus rászoktatta őket a növényevésre — amit a nyitás után felelevenített sintó is megerősített —; egyébként napjainkban is a japán étkezésnek jelentős részét teszik ki ez utóbbiak, s a húst továbbra is főként a tenger adja számukra. Mai, változatos táplálkozásuk BBB szerint akkor még igen takarékos (szegényes) volt, fogások nélküli, s a felszolgált étkekből sorrend nélkül bármelyiket lehetett választani. A kenyér szerepét a rizs töltötte be — azóta is —, kísérőital általában a tea volt. Az európai evőeszközökhöz idomult kéznek szokatlan nehézséget okoztak az evőpálcikák. És kimondottan vizolygást váltott ki belőlük a melegen felszolgált, hol rizspálinkának, hol rizsbornak nevezett szake.

Az étkezés mellett a ruházatkódás is igen erősen eltért az Európában megszokottól: szellős mivolta kimondottan előnyös volt a meleg évszakban, de önmagában kevés védelmet jelentett télen. A hétköznapi

köntösszerű viselet mindkét nem esetében egyforma szabást mutatott, csak a színek, az öv és természetesen a hajviselet, illetve az arcfestés különböztek. Igen nagy eltérés volt a falusi viselet, valamint az ünnepi ki-monók között, ezt a fennmaradt korabeli fametszetek is igazolják. Mindkét nem hordott kiegészítő elemeket is, esőkabátot, napernyőt, különféle tartalmú díszes dobozkákat. A lakozott, néha aranydíszítéssel ellátott apró tárgyak az iparművészet és az ízlés kifinomultságát mutatták. Az európaiak által használt cserépedények, porcelánszobrok egy része azonban az egyre növekvő nyugati idegenforgalom, főként az amerikai turisták igényeire is tekintettel volt.

*

A néhány napos akklimatizációt követően, a kapcsolattartáshoz szükséges legfontosabb ismeretek megszerzése után két jelenség gyakorolt erős hatást rájuk: az ország természeti szépségeinek gazdagsága és a társadalmi szokások kifinomultsága. A Fudzsjama (Fujijama) havas csúcsa, a nikkói vízesés, a teaszüret, az éneklő kabócák, a templomkertekben látott szelíd őzek és szarvasok, az éghajlati adottságok: az esős évszak, a földrengések, valamint a tájfunok, Hokkaidó fagyosan dermesztő klímája álltak az egyik oldalon, míg az ünnepek bensőségessége, a tennó személyének feltétlen tisztelete, a nemzeti hagyományok éltető ereje párhuzamosan a nyugati példák válogató elfogadásával, a szépségkultusz és a fegyverkezés együttes jelenléte, az állami adminisztráció európai szokásoknak megfelelő átalakítása, az érzelemgazdag gyermeknevelés fontossága a másik oldalon.

A régi császárváros, Kiotó (Kyōto) látogatásuk idején éppen létezésének köztes állapotában volt: korábbi fényét az új főváros és a megváltozott társadalmi viszonyítási pontok következtében már elveszítette, de még nem fedezték fel kulturális értékeit. (Napjainkban már 13 kiotói buddhista templom, 3 sintó szentély és egy kastély is szerepel az

A kiotói császári kert

UNESCO listáján.) Bár a város a tennó székhelye volt több mint ezer éven át, 1903-ban palotája elhagyatottan és üresen állt. S érdekes módon mintha maga BBB sem lett volna tisztában avval, hol, milyen emlékek között jár, csak az iparosodó város érdekelte, a bronz- és zománcárak — készítésükről részletes technológiai leírást is

adott —, valamint a selyem- és szövőipar. Ám egyáltalán nem volt érzéketlen a történelmi múlt emlékeivel szemben, hiszen például Kamarában, ami egykor szintén Japán fővárosa volt, részletes leírást adott a Nagy Buddha-szoborról (Daibacu/Daibutsu), s a nikkói (Nikkō) kirándulás leírását kimondottan történelmi, kultúr-történelmi és vallási fejtegetések kísérik — Japán részletes történelmét egyébként a második kötet tartalmazza —, többek között név nélkül ugyan, de említve Tokugava Iejaszu (Tokugawa Ieyasu) síremlékét is; ő volt az, aki a 17. század elején befejezte Japán egyesítését, és megteremtette a sógunátust, amely egészen a Meidzsiig fennállt. Látogatásuknak szomorú aktualitást adott, hogy éppen érkezésük előtt sodorta el az ár a nikkói szent hidat (Shin-kyō), amely természetesen ma is eredeti szépségében, eredeti helyén — bár sokszoros másolatként — látható.

Tokugava Iejaszu síremléke Nikkóban

*

Külföldi szemmel a japán társadalom gyors felemelkedésének két okát lehetett találni: a külföldi hatásokhoz és készletekhez simuló alkalmazkodás mellett a hagyományos világrend fennmaradását, a társadalmi/családi hatalom feltételen tiszteletét, valamint a szüntelen, szorgalmas munkálkodást, amelyek lényegében az állami és magánélet kereteit is adták. A nagy népsűrűségű Japánt az újkor tulajdonképpen megsemmisítéssel fenyegette, mert a mezőgazdaságon kívül nem volt semmiféle árucikke, amivel a nemzetközi kereskedelemhez kapcsolódni tudott volna. De az elkerülhetetlen döntést, a hazai ipar megteremtését, amely a korábbi termelést és társadalomszerkezetet is megváltoztatta, áldozatok árán is vállalták. A Meidzsi előtt az állami hierarchia előkelő helyén álló, kiváltságokkal rendelkező, ám gazdaságilag inaktív szamurájok kivételezettségük megszűnésével veszítettek presztízsükből, s mint kaszt lassan el is tűntek, miközben az iparosok és kereskedők szerepe értékteremtő munkájuk következtében a társadalmi életben megnőtt. Evvel párhuzamosan a mezőgazdaság korábbi jövedelemtermelő képessége is csökkent, s a 19. század végén a japán földművesnek, ha meg akart élni, rizsföldjének ellátása mellett indigó-, tea-, dohányültetvényével is foglalkoznia kellett, akárcsak a selyemtermeléssel és egyéb háziipari tevékenységgel. Ennek ellenére minden erőfeszítést zúgó-

dás nélkül, kötelességszerűen meg is tettek. A régi szerkezet megváltozása konfliktusokkal járt, de minden nehézség ellenére működés-, illetve fejlődésképes társadalom jött létre. Az 1900-as évek elején európai szemmel még csak középszerű termékeket lehetett látni, bár alacsony áron, és csupán a kereskedelem fellendülése volt szembeűnő. A 21. század elején azonban már világosan kitűnik, hogy a nagy háborús veszteségek ellenére, főként az 1945 utáni időszakban, mekkora fejlődést produkált a nyugati technika és a keleti szellem találkozása — igaz, napjainkban az egész világra jellemző válságjelek nem állnak meg Japán partjainál.

A japán társadalom magán- és társaséleti szokásairól, ahogy Európában, úgy Magyarországon is inkább felületes, mint megbízható ismeretek terjedtek el. BBB személyes élményei alapján számolt be róluk, éber szemekkel figyelve vendéglátóit, vagy a Tokió népligetében tett gyalogsétája alkalmával a japánok viselkedését megörökítve. Az Asakusa a belváros és a szórakozónegyed (Josivara/Yoshiwara) közötti, ma is létező terület, amely az Edo-korban (1600—1867) szintén vigalmi jelleget kapott: a Meidzsi-reformok után itt nyílt meg például az első mozi és koncertterem, de itt játszottak először európai operát is. A múlt század elején utcáin még az egyetlen közlekedési esz-

köz az emberi erővel húzott kétkerekű kocsi volt, bár inkább gyalog járt mindenki. Az új viszonyokat, a megelégnélt és igényelt tájékoztatást, a napilapok számának növekedését a sok rikkancs mutatta, miközben az utcai makadámon fapapucsban tolongott a tömeg. A kereskedelem megnövekedett szerepére és jelentőségére utalt a kis üzletek sokasága, amelyek portékáikat jellegzetes festett táblákon reklámozták, s főként ott telepedtek meg, ahol igen sokan megfordultak, azaz általában a templomok közelében. A lakóházak nyitott utcai fronttal rendelkeztek, mint az országban mindenhol; a napi tevékenység, az élet minden mozzanata a közösség előtt zajlott, ezt az életmódot a korabeli fametszetek és illusztrált könyvek is megörökítették. Egy tokiói szállodában találkoztak először az eltolható falakkal, a szobákban az európai szokástól eltérő, igen egyszerű, bútorokban szűkölködő, mai felfogás szerint hiányos komfortú berendezés volt általánosan mindenhol. A magánéletben központi szerepet kapott a testi-lelki tisztaság, a napi fürd(öz)és, de — az európai konvencióval szemben — a test áztatását mindig megelőzte

egy folyóvizet lemosás. A fővárosban nagyszámú fürdőház épült, s noha vidéken még szokásban volt a közös fürdőzés, a tokióiak már egymástól elválasztva frissítették fel magukat. Az Asakusán megnézték az akkor már legalább ezernégyszáz éves Szenszódzsi (Sensō-ji) templomot, amelyben Kr. u. 628 óta őrzik a közeli Sumida folyóból kifogott Kannon istennő (a buddhizmus kegyelemistensége) arany szobrát. Mellette oltárt kapott egy szerelmeseket pártfogoló és egy betegségben segítő isten is, mindkettőnek sűrű forgalma volt. S míg elbűvölte a látogatókat a közeli japánkert (Dembó-kert/Dembō-in) nyugalma és fensége, addig a templom körül már madáchi bábelt érzékeltek, amelyben a kereskedőkön kívül a szumóbirkózóktól — BBB óriási mivoltukat, izmaikat és elhízottságukat tartotta feljegyzésre érdekesnek — a színházak utcájáig — kabukiszínház volt itt látogatásuk idején — és a bordélyházakig minden szórakoztató intézmény fellelhető volt.

A hagyományok másik összetevőjét, közösségépítő elemét adták a különböző, az egész országban megtartott ünnepek, amelyek napjainkban is számosak. BBB a látogatásuk idején legfontosabbakat fel is sorolta: a legjelentősebbnek tartott újévet, amikor családi ajándékokkal, sárkányeresztéssel, szimbolikus oroszlántáncsal köszöntik egymást, a márciusi leány- és a májusi fiúünnepet, amelyeket babák, illetve ponty alakú zászlók kísérnek, a nyár közepi csillagünnepet, a szeptember eleji krizantémünnepet és az iszei sintó szentély november közepi csendes ünnepét. De a fővárosban látott macuri inkább népiesnek, mint vallásosnak tűnt, erősen különbözve a kereszténység hasonló szertartásaitól.

*

1903-ban szamurájokkal legfeljebb már csak a színpadon lehetett találkozni, annál inkább a sok évszázados hagyományt megtestesítő gésákkal. A személyükhöz és foglalkozásukhoz kapcsolódó téves vagy hiányos ismeretekkel szemben életmódjuk általában előremenetelt, a bizonytalanságból a biztos életnívóra jutást jelentette, mivel tanulásuk során komoly tánc tudásra, hangszerismeretre, kifinomult test- és arcbeszédre tettek szert. BBB szembeszállt avval a korabeli, elterjedt európai vélekedéssel is, hogy a japán zene fülsiketítő és összhangzat nél-

Hagyományos japán szálloda a 19. században

küli volna, egyben megállapította a magyar és japán dallamok hasonlóságát, bár a pentatóniáról nem ejtett szót.

Tanári munkájából következett erős érdeklődése a japán nevelés módszerei, az emberi kapcsolatok megnyilvánulása iránt. Európában régóta számtalan mítosz él(t) a keleti ember kiismerhetetlenségéről és ellenséges érzületeiről. A bizonyítást nélkülöző vélemények főként a személyes élmények hiánya miatt keletkeztek, nem értve vagy félreértve a több áttételen keresztül érkező híradásokat. BBB azonban saját tapasztalatai alapján cáfolta azt a feltevést, hogy a japán nőt tudatlan, naiv személyiséggé nevelnék, ami a gésákról kialakult, felületes benyomások hatására terjedt el. Helytelen általánosításként utasította el azt a véleményt is, amely a távol-keleti nőket egyöntetűen szépeknek, míg a férfiakat csúnyának tartotta. Igyekezett megérteni az itteni nevelés lényegét, s az álarcként hordott mosoly mögött észrevette az emberi kapcsolattartásban elengedhetetlen udvariasságot. Ez persze éppúgy szolgálhatja a megértést, mint a gondolatok eltitkolását. A hagyományos előzékenység kétarcúságára utal(t) az is, hogy másként nyilvánult meg a családon kívül, mint a családon belül. Többek között éppen ezért tűnt számára a japán családi élet megismerése a legnehezebb dolgok egyikének, annak ellenére, hogy a családok napi élete, ahogy már volt róla szó, szinte teljesen a nyilvánosság előtt zajlott. De az európai kultúrában megszokott, férj és feleség közötti nyilvános érzelmi megnyilvánásoknak nyomát sem találta, a házasságok még szinte kizárólagosan közvetítők segítségével kötöttek, noha a polgári házasságkötés már kötelező volt, s a Meidzsi óta az ideiglenes házasságkötést és a többnejűséget tiltották. Persze mindkettő maradványai éltek még. Az egész nagycsalád, több generáció élt együtt, amit legfőképp a szülők tisztelete, a férj anyjának kiemelkedő szerepe, a nők (feleségek) alárendeltsége jellemezett. A feleség számára szinte csak a gyermeknevelés létezett mint egyetlen hivatás, ennek következtében az anya és gyermekei között igen erős érzelmi kapcsolat jött létre, a japán gyermeket szeretet és öröm vette körül. S a családi együvértartozás kiterjedt a háztartás minden tagjára: „A japán cseléd nem fizetett ellenség a házban, mint az európai”; bár a nyugati és keleti kultúra találkozásának kiegyenlítő hatása a régi szokások és erkölcsök megváltozásának irányába hatott.

Ez a felszólítás azonban nem jelentett mindig romlást is. Jó példa erre a buddhista állat- és természetszeretet, amelynek megnyilvánulásai át- meg átszövik a mindennapokat; ezt mutatják többek között a templomkertekben tartott állatok, vagy a cseresznye- és krizantémvi-

rágzás ünnepe, amikor a japánok felkerekednek, hogy megcsodálják a virágzó fákat, növényeket. Mindebből következett azonban, hogy a természet bármilyen megcsonkítása súlyos tiltás alá esett, még akkor is, ha az a többi japán érdekében, szolgálatában történt. A tisztátalanságérzet és állatölési tilalom még a társadalmi szerkezetben is éreztette (éreztetni) a hatását: tetején ugyan az isteni eredetű császári család helyezkedik el, legalul azonban a BBB által etának (eta: japánul „szennyezettek”) nevezett kisebbség, a társadalmon kívüli burakuminok, akik hentesmunkát, a tetemek és egyéb szennyező anyagok eltávolítását, valamint a temetéseket végzeték, s csak kijelölt falvakban lakhattak; és akiknek leszármazottai, bár a törvény tiltja, még ma is a többség által kirekesztő megkülönböztetés alá esnek.

A kamakurai
Buddha-szobor

*

Barátosi Balog Benedek útleírása kevesebbet mutat meg írója személyiségéből, mint Kazinczy Ferenc vagy Herman Ottó hasonló művei, mert ő egy olyan, szinte teljesen ismeretlen világot és kultúrát hozott közelebb, amelyben kevés volt az európai szokásokhoz kapcsolódó vagy azoknak megfelelő körülmény, s az alapjaiban eltérőt bemutatni lehet, ám viszonyítva kommentálni nehézségekbe ütköző. De amikor igen közelről látta a születésnapját ünneplő Mucuhito császárt, *magyar* királyért fohászodott. Talán az országhoz közelebb álló uralkodó valóban több sikerrel befolyásolhatta volna a szenttelen külső és az érzéketlen belső erőket. Ám egy teljesen önálló Magyarországon sikerült volna-e dönteni abban az igen fontos kérdésben, hogy kik tehetnek majd jelölést a nemzeti királyra?

Buda Attila